NAPISAŠE I POTPISAŠE

MI CUPKAMO KAD IGRAMO

Jovan Pačić je davno zaboravljen, tačnije rečeno nikada ozbiljno ni proučavan, a izgleda već poodavno ni pažljivije čitan pesnik srpski iz prve četvrtine prošloga veka (živio je od 1771 do 1849 godine); pouzdano je ipak da ga poznaje, možda zaista jedini, Veljko Petrović, što čini čast njegovoj obaveštenoj radoznalosti. Pačić je medjutim izrazita pesnička individualnost, ličnost izdvojena, privlačna i samostalna, svakako jedna od najvažnijih u nizu onih srpskih pesnika koji su — idući putem sasvim suprotnim od onoga koji je doveo do poezije Lukijana Mušickog — naše pesništvo upućivali slobodnijim i zdravijim smerom ličnoga doživljaja i intimnog nadahnuća, pripremajući onaj odlučni zaokret naše poezije koji će, godine 1847, inaugurisati Branko. Ja sada pripremam studiju o Pačiću i priredjujem malen izbor iz njegove poezije, pa to vidim jasnije nego ikada. Zato je prilično neobjašnjivo kako da takav delikatan pesnički položaj Jovana Pačića niko do sada nije zapazio niti ga tačnije osvetlio i odredio; sama okolnost što je to pesnik „težak" ne bi mogla ni smela pravdati takav nehat. Izvesno je medjutim da u poeziji ovoga darovitoga i neobičnoga čoveka ima dosta, pa i mnogo vanredno tananih slutnji, napora i tonova, neobično smelih i značajno novih za ono doba, a dragoceno, bezmalo nadahnuto nagoveštajnih po poetske tendencije i rezultate nekoliko poznijih decenija i generacija pesnika. U Pačićevoj knjizi stihova, priredjenoj za štampu godine 1825, ima naprimer stihova koji neodoljivo potsećaju na Vojislava i već ga nekako pripremaju. Za ovu svakako neočekivanu tvrdnju ja se ne mogu uzdržati da ovde ne citiram bar četiri Pačićeva stiha, možda i nedovoljno uverljiva ovako ogolela, van celine čitave pesme iz koje su nasilno istrgnuta, medjutim ipak vanredna. U ljubavnoj pesmi, dakle, Pačić ovako peva:

Venem kako što cvet bez rose vene,
Lomim pak se kako što cvetak suv,
Jer neščastna ljubov goni mene,
Čeznem, tajem, molčim nem i gluv — — —

I ja samo žalim što ovde ne mogu navesti čitavu ovu pesmu, tako čisto radjenu, tako ličnu i doživljenu, a sa atmosferom tako izrazito srpskom...

(MLADEN LESKOVAC: Četiri pesme Jovana Pačića; „Letopis Matice srpske", jun 1959)

ZNA BRAT ZNANJE

... Mladen je otpevao Stani:
„Kako da ne budem veseo
Žena mi je bremenita
Rodiće mi muško dete."
Stana se smeje i drži ga za ruke:
— Otkud znaš šta ima u vezanom džaku?
Mladen je gladi po kosi:
— Zna vodeničar kakvo je brašno stavio u džak!
I oboje se kikoću...)

(STALE POPOV: „Dilber Stana", Skopje, „Kočo Racin", 1959)

JA TEBI, TI MENI

... Treba istaći da Miloš I. Bandić svojom knjigom dokazuje neke retke i dragocene kvalitete kritičara. On, pre svega, dokazuje svoju saživlienost sa književnošću i svoju ljubav prema literaturi, on dokazuje da stoji na strani umetničkih istina i sloboda i da, po svojoj savesti i po svom nagonu kritičara, udovoljava moralnom smislu kritike, jer se zalaže za jedan opšti ljudski stav i za autonomiju umetnosti. Samim tim što njegova knjiga o jednoj aktuelnoj temi dolazi kao ostvarenje jednog od najtalentovanijih mladjih kritičara, jedinih koji se živo kritikom bave, Bandić ukazuje i na moralne i stvaralačke mogućnosti svoga naraštaja. On afirmiše sebe i svoju kritiku, ali, ujedno, i jedan novi kritički stav; nalazeći smisao i vrednost savremenog našeg romana, Miloš I. Bandić svojom knjigom dokazuje da je izbio na pravi put te nezahvalne i mučne, ali časne aktivnosti — kritike. Kritičari Bandićevog kova jedini će, izgleda, moći da povrate poljuljani ugled našoj kritici, jer nju će moći da preporode samo oni koji poseduju osnovne kvalitete kritičara: poštenje, um i talenat — te klasične zahteve kojima svaki ozbiljan kritičar mora da udovoljava. Ti kvaliteti sadržani su u kritikama Miloša I. Bandića i zbog toga njegovu pojavu treba pozdraviti kao pojavu ohrabrenja.

(PREDRAG PALAVESTRA: Poštena kritička reč; „Književne novine" br. 81, 5 decembar 1958)

... Medju tolikim našim kritičarima Predrag Palavestra je od retkih za koga se s punim pravom može reći da je i pisac. Njega je mogućno sa zadovoljstvom čitati. Nije monoton. Nije dosadan. Ima stila... Razumljivo, knjiga mu nije bez slabijih stranica (kad teoretiše); blagoglagoljivosti; i feljtonizma. To me ipak ne sprečava da u „Književnim temama" vidim plemeniti ogranak kritike koju nazivamo pesničkom; ili beletrističkom esejistikom; od one vrste koju je voleo i stvarao Bodler, napominjući da bi o pojedinim slikarskim delima najprikladniji prikaz bio sonet ili elegija. „Književne teme" stvorilo je i osnažilo jedno široko, antidogmatsko i spontano razumevanje literature kao moralne i humanističke ljudske akcije, jedna uzorna otvorenost i srčanost, suptilan talenat i oštro kritičarsko oko pronalazeći sebi hranu i podršku u svakodnevnim previranjima i virovima života, u njegovim nanosima zlobe, lepote, neizvesnosti i nade, proveravajući tako svoja iskustva, svoje mržnje, svoje strasti i ljubavi. Kritičar — sanjar i borac.

I čovek medju ljudima...

(MILOŠ I. BANDIĆ: Jedna nostalgična kritičarska istorija; „Književne novine" br. 91. 25 april 1959)

RAT MIŠLJENJA

U ovoj našoj još uvek zgusnutoj književnoj atmosferi počele su opet da zveckaju reči oko nekih književnih dela i oko nekih književnih pojava. Nova generacija mladih pisaca koja stupa na ovo književno tle hoće da kaže svoju istinu o našoj književnosti i o našoj današnjoj stvarnosti. Možda pomalo ražešćena postojećim stanjem na književnom polju ona prenagljuje u svojim nastojanjima da revidira izvesne literarne vrednosti koje su egzistirale juče i koje egzistiraju i dan danas. U ovom vremenu u kome se ona formira, nemoguće je izgleda biti drukčiji. To je vreme kad se korenito menjaju tokovi svesti, kad ta generacija, zahvaćena tim novim tokovima, ne može neke od renomiranih vrednosti da primi za svoje, kad ne može više da primi oficijelne pisce i oficijelna dela koja su se do juče mogla podnositi i kad se sve više i sve užurbanije korača svuda pa i u literaturi. To je jedno prelomno vreme kad se revolucija, izvedena pre skoro deceniju i po sad sve intenzivnije nastavlja u svesti ljudi, pojedinaca, to je vreme kad se pogotovu kod nas svest ljudi menja do neprepoznavanja i naš mladi pisac, zahvaćen tim vremenom i tom sredinom, ne može više da miruje, da ne izlazi iz kolona u kojima korača najveći deo svetskih i naših pisaca i on, pokretan vatrom predosećanja svega toga novog što dolazi, postaje sve nemirniji, sve više raspoložen da skeptički gleda na literaturu koja mu prethodi, da se prema njoj odnosi negatorski, pa i cinički.

Kao i uvek u istoriji literature i ovoga puta neminovno će doći do sukoba „starih" i „mladih": smenjivanje jedne dotrajale književne svesti pabirčene u prošlosti sa svih strana, izazvaće žustre otpore i žustre napade, mnogi pisac će se u tom sukobu izgubiti, mnoga književna dela potonuće u zaborav i treba biti samo lakomislen pa poverovati da se uz sve to može zadržati miran ton diskusije, da se svi problemi mogu rešavati diplomatskom mirnoćom. Tekva mirnoća u literaturi je nepotrebna, ona samo može da guši svojim nezdravim vazduhom. Takva mirnoća je nepotrebna tamo gde se hoće da revolucioniše svest, gde se na živim i preciznim rečima izgradjuju književni svetovi i gde se dešavaju sukobi pri kojima jedna generacija treba da preuzme svoje neprečišćeno nasledstvo. Ta mirnoća bila bi samo nastavljanje ove književne situacije u kojoj se iz dana u dan štampaju nekakve sasvim beznačajne knjige koje propraćaju isto tako beznačajni prikazivači i ta mirnoća bi jednog dana mogla da dovede do nekog još većeg sukoba.

Pa ipak ima mnogo pisaca koji smatraju da je nekako moguće izbeći, ne dovršiti tu borbu koja se započela, koji smatraju da se stvari estetičkih opredeljenja i razvitka umetnosti mogu rešiti ćuteći, prećutkivanjem, okolišavanjem. Ipak se mnogi pisci zavaravaju misleći da je najbolje postaviti se izvan tabora i trajati za svoj groš, potpuno nezainteresovan stvarima koje se okolo dogadjaju. Pod tom parolom se, doduše, isto tako provlače i pisci koji se nisu uzdigli ni iznad svoje najobičnije ljudske sujetice ni iznad tih taboraških okvira o kojima govore. Ispod maski koje tako skromno navlače oni ustvari samo zavaravaju i sebe i svoje čitaoce.

I, na kraju krajeva, zašto je nedolično biti u jednom taboru, govoriti, dakle, s određenih estetskih pozicija, razračunavati se sa suprotnim mišljenjima o određenim literarnim fenomenima, misliti drugačije nego neki drugi pisac, neka druga grupa pisaca. Šta je tu nedolično za jednog pisca? Da se u izvesnim stvarima slaže sa nekim drugim piscem sa kojim, bar kad se literature tiče, nema nikakvog zajedničkog materijalnog interesa? Da sa nekim drugim piscem ima slične afinitete prema literaturi? Da sa nekim drugim piscem saoseća u ostvarivanju umetničkih svetova i umetničkih istina?

U čemu je dakle stvar?

Stvar je u tome što se tu više ne radi o literaturi nego o nečemu drugom. Tu se radi o tome da jedan deo pisaca koji se nalazi u degeneraciji izbegava književnu borbu i navodi je na sasvim druge vode.

Napiše, recimo, Milosav Mirković u „Mladosti" članak u kome kaže da halucinantna cifra od 150 pesnika na Autoputu neće pretstavljati festival poezije nego izlet pesnika, a Slavko Mihalić ga nazove intrigantom i lažovom. Napišem ja na ovom istom mestu da Milosav Mirković ima pravo da je 150 pesnika ogromna cifra i da Slavko Mihalić nema zbog to ga potrebe da mu preti razbijanjem „o stene jugoslovenskog socijalističkog morala", napiše skoro to isto Mihailo Blečić u „Ninu", a Slavko Mihalić i Mirkovića i Blečića i mene proglasi herostratima koji su na mig nekoga kome je „ovogodišnji Festival trn u oku", za nešto slave pristali da zapale i Akropolu.

„Dakako, nije moglo doći u pitanje održavanje III. jugoslavenskog festivala poezije", piše u „Vjesniku u srijedu" Slavko Mihalić posle naših članaka. „Samo nekoliko dana dijeli nas od trenutka, kada će se u Beogradu okupiti učesnici iz svih republika, da dadu svoj-ma i najskromniji-prilog proslavi 40-godišnjice KPJ. Ne, nikoga nisu mogla pokolebati ta tri četiri javno izgovorena i isto toliki broj prošaptanih glasova protiv — recimo u maloj dvorani hotela „Moskva".

„Dakako, takav (antitaboraški-primedba M. S.) stav Sekretarijata III. jugoslavenskog festivala poezije, koji je stav većine jugoslavenskih književnika, ali i stav najpozitivnijih tendenca naše socijalističke društvene zajednice, našao je nekoliko potajnih i javnih neprijatelja.zaslepljenih grupaškim kavgama, ili-zaskočenih u mračnjačkim namjerama da od poezije prave posao za sebe", piše Mihalić u svojoj „Književnoj tribini". No mi smo videli, — kaže on — njihovi osamljeni povici, i kada su bili vrlo spretno isfabricirani, proizvedeni s mnogo smisla za izvrtanje činjenica (Blečić-Mirković-Stević) samo su nas mogli uvjeriti da je put koji smo odabrali pravilan".

Eto šta kaže Mihalić: da smo Blečić, Mirković i ja, zaslepljeni u grupaškim kavgama, sa mračnjačkim namerama da od poezije pravimo posao za sebe, postali javni neprijatelji antigrupaškog stava Sekretarijata III. festivala poezije koji je i „stav najpozitivnijih tendenca naše socijalističke društvene zajednice", da je, posrijedi per fidna igra žmure", i „da se ustvari radi o lukavo smišljenim podvalivanjima", što je jasno ne samo većini pisaca u Beogradu, nego i većini pisaca u ostalim republikama".

Ko smo dakle, Mirković, Blečić i ja?

Mračnjaci koji igraju perfidnu igru i lukavo smišljenim podvaljivanjima onemogućuju jugoslavenskim književnicima da daju svoj doprinos proslavi 40-godišnjice KPJ, javni neprijatelji stavova najpozitivnijih tendenca naše socijalističke društvene zajednice. Mi smo, dakle, neprijatelji svega pozitivnog i naprednog u kulturnoj politici ove zemlje. Nama bi, po svemu sudeći, kao zakletim neprijateljima, pa čak kao neprijateljima koji su pokušali da rasture III. jugoslovenski festival poezije posle nekih sumnjivih došaptavanja u maloj sali hotela „Moskva", trebalo za svagda zapušiti usta.

Tako, dakle! Po logici i po razumevanju Slavka Mihalića, onaj koji kaže da je 150 pesnika velika cifra za jedan festival poezije, taj je automatski postao i neprijatelj socijalističke društvene zajednice, taj je mračnjak, čovek prljavih ruku, herostrat! Onaj ko kaže da je III. festival poezije ustvari masovan izlet pesnika, taj je lažov i intrigant, izvršilac ko zna čijih migova, taj treba da se „razbije o stene jugoslavenskog socijalističkog morala". Slavko Mihalić po kratkom postupku moralno i politički diskvalifikuje: ti si neprijatelj socijalizma i treba da ćutiš! A u ime čega se on na takve diskvalifikacije odvažava? U ime toga što ne razume da kad neko kaže da je 150 pesnika za jugoslavenske prilike ogromna festivalska cifra, da nije istovremeno rekao i da na festival treba zvati pesnike iz ovog ili onog tabora, jer to zbilja niko nije rekao. Poput nekolicine naših pisaca koji u ljudima rdjavo raspoloženim prema njihovoj literaturi vide neprijatelje socijalizma i Slavko Mihalić brani svoje stavove političkim diskvalifikacijama. Koliko bi tek neprijatelja socijalizma on proizveo kad bi saznao koliko ljudi misli o njemu i o njegovim napisima, pogotovu, otprilike ovako kao ja! Kolone!

Ali nije on jedini koji se tako razračunava. Pisci koji nemaju ni reči ni snage da odbrane svoje stavove i svoja dela stvorili su praksu da na svaki prigovor vade moralne pištolje. Napiše neki mladić da pesme ili priče tog i tog pisca ne valjaju, a on odmah odvali: ti si se prodao nekome, ti si nemoralan, nepošten, ti si protivnik socijalizma, a ja sam bre, ratovao za ovu zemlju i za ovaj socijalizam! I ne pomišlja da kritiku primi onakvu kakva u najvišе slučajeva jeste: literarna. Kad bi, po toj logici svi oni koji su učestvovali u NOB-i imali prava da se smatraju pesnicima, onda bi ovaj festival brojio ne samo 150 pesnika nego milionsku cifru. Ali je sva sreća što svima njima ne pada na pamet da se na ovaj način mešaju u literaturu.

Neka bude rat mišljenja, ali neka pisci misle ako to mogu. Bolje je imati dva tabora nego pisce iznad i ispod tabora, maskirane objektivnošću, naivnošću i ravnodušnošću. Neka se zna ko šta zastupa, ko se za šta bori. Jer će publika i pisci u tom slučaju znati da se odrede: pobediće oni koji budu u pravu, koji više istine imaju na svojoj strani. Nije istina niti bi moglo da bude istina da su pisci iz svih grupa podjednako u pravu, pa kad je tako, onda zašto ne dozvoliti da se stvari izvedu na čistinu. Za našu kulturu je to u svakom slučaju bolje nego stvarati prividan red i mir.

Postavljati se danas iznad naših književnih grupa, odnosno postrance od tekuće literature, besmisleno je, oportuno, ili je pak, povlačenje iz igre. Za jednog kritičara to znači nemati svog mišljenja, nemati prava na mišljenje koje bi se podudaralo sa mišljenjem nekoga iz neke od postojećih grupa. Čim je u ljude ušla navika da svakom mišljenju ulaze u moralne pobude, odmah se prestalo prilaziti mišljenju kao mišljenju, nego kao moralnom aktu. I oni koji hoće da ga opovrgavaju ne trude se da ga diskvalifikuju logički, dijalektički, da mu ospore tačnost i istinitost, nego mu odmah lepe etikete moralnog i političkog karaktera.. I ti takvi ustvari se bore protiv mišljenja, protiv logike, protiv dijalektike. Jer tražeći u svemu moralne i slične pobude, oni ne dozvoljavaju da se iskazuju istine niti, pak, da se za njima traga. Oni se na taj način bore nimalo književnim i nimalo principijelnim sredstvima. Od njih se među piscе i širi strah da neće biti proglašeni salemskim vešticama. Zbog njih je mnogim ljudima i nezgodno da govore, da javno misle, da iskazuju svoja shvatanja i svoja gledanja na neku od kulturnih pojava. Jer niko u našoj zemlji ne želi da mu se prilepi etiketa mračnjaka, neprijatelja socijalizma, prevaranta i lažova zato što misli da nečija pesma nije dobra ili da u Jugoslaviji nema 150 dobrih pesnika.

Miloš STEVIĆ

„POLJA" uredjuju: Jasna MELVINGER, Petar MILOSAVLJEVIĆ, Pavle POPOVIĆ, Bogdanka POZNANOVIĆ, Dejan POZNANOVIĆ i Mileta RADOVANOVIĆ. — Glavni i odgovorni urednik Dejan POZNANOVIĆ. — List izdaje NIP „Progres", Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. Tekući račun br 151—11/1—514. — Redakcija „Polja": Novi Sad, M. Gorkog 20/I. Tel. 35—59, 49—67. — Rukopise treba slati otkucane na pisaćoj mašini. neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju.— Godišnja pretplata 200 dinara. Pojedini broj 20 din. — Štampa „Forum", Novi Sad.